

До разової спеціалізованої вченої ради у
Національній академії внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Вовченка Руслана Анатолійовича на
тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової
діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України»,
представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної
академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційної роботи Вовченка Руслана Анатолійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України» не викликає сумнівів і заперечень, адже як влучно відзначає здобувач, реалізація державної політики щодо протидії злочинності та запобігання корупції належить до пріоритетних завдань правоохоронної системи України, центральне місце в якій посідає Національна поліція України. Створення такого органу стало одним із ключових етапів модернізації правоохоронної системи країни, спрямованої на утвердження принципів верховенства права, прозорості, підзвітності та підвищення довіри суспільства до органів правопорядку.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, вчинювані посадовими особами Національної поліції України, становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки прямо посягають на засади функціонування правоохоронної системи, підривають довіру до держави, сприяють утвердженню атмосфери безкарності серед правопорушників і деморалізують громадськість. Зловживання владою, перевищення службових повноважень, службова недбалість, одержання неправомірної вигоди, фальсифікація доказів та інші подібні дії з боку працівників поліції є не лише проявами службової девіації, а й серйозним чинником, що унеможлиблює дотримання принципів верховенства права, неупередженості правосуддя та ефективного кримінального переслідування.

В умовах дії правового режиму воєнного стану, коли на Національну поліцію покладено розширене коло завдань — охорона стратегічно важливих

об'єктів, контроль за переміщенням населення, протидія диверсійно-розвідувальній діяльності, документування воєнних злочинів — істотно зростає рівень професійного навантаження на особовий склад. У таких умовах актуалізуються виклики для підтримання належного рівня службової дисципліни, дотримання етичних стандартів і протидії внутрішньоорганізаційній корупції. Обмеженість матеріально-технічних ресурсів, скорочення кадрового резерву, психологічне вигорання та перенавантаження підвищують імовірність формування толерантності до правопорушень, у тому числі через практику «внутрішнього покривання» злочинної поведінки.

Водночас існуючі механізми протидії злочинності у поліцейському середовищі залишаються несистемними, недостатньо ефективними й не адаптованими до викликів воєнного часу. Профілактична робота підрозділів внутрішньої безпеки, кадрових і дисциплінарних служб часто має декларативний характер або обмежується реагуванням *post factum*. Недоліки добору кадрів, відсутність належного моніторингу морально-психологічного стану співробітників, нерозвиненість інструментів ризик-аналізу та індивідуальної профілактики унеможливають вчасне виявлення та нейтралізацію криміногенних загроз.

Особливої актуальності набуває проблема високого рівня латентності таких правопорушень, зумовлена корпоративною замкнутістю поліцейського середовища, низьким рівнем довіри громадян до правоохоронців, небажанням заявляти про їхні правопорушення та ризиками з боку осіб, які мають владні повноваження й доступ до конфіденційної інформації. Це вимагає розробки комплексної, науково вивіреної та орієнтованої на ризики моделі запобігання службовій злочинності в поліції, як ключового інструменту не лише кримінальної політики, а й державної безпеки.

З викладеного вище очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшій оптимізації правоохоронних органів, забезпечення безпеки в Україні.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження свідчить також те, що роботу виконано відповідно до Кіотської декларації про зміцнення потенціалу у сфері запобігання злочинності та правосуддя (ухваленої на

Чотирнадцятому Конгресі ООН з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя, м. Кіото, Японія, 2021 р.), а також Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126. Крім того, дослідження відповідає ключовим завданням, визначеним у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як складової сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326), Основних напрямках наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 р., протокол № 23) та 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом зарубіжного законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Вовченко Руслан Анатолійович чітко визначив об'єкт і предмет дослідження, що дозволило йому зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Його дисертаційне дослідження узгоджується із правилами побудови та здійснення комплексних наукових пошуків, вироблених методологічною наукою та стандартами оформлення отриманих результатів у ході його проведення. Загальнонаукові та спеціальні методи використано у дуалістичній єдності способом суміщення.

Досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій вдалося завдяки вдалому поєднанню теоретичних знань по обраній тематиці зі практичними особливостями даної сфери. З тексту дисертаційної

роботи видно, що Вовченко Р.А. дотримався процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу, поставив конкретні та чіткі завдання задля того, щоб максимально ґрунтовно висвітлити корисні для практичного застосування висновків.

У результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети й виконав поставлені завдання, свідченням чого стали розроблені кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції, які ґрунтуються на кримінально-правовій (відповідно до ознак службових зловживань) та кримінологічній (стан та тенденції злочинності у сфері службової діяльності, причини та умови, особа-працівника Національної поліції) характеристиках й включають науково обґрунтовані правові, організаційні, інформаційно-аналітичній поведінкові інструменти, спрямовані на моніторинг службової діяльності, виявлення та нейтралізацію криміногенних чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами рішень на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуально-профілактичному рівнях.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертації є достатньо аргументованими, теоретично підкріпленими та практично застосовними. Структура та логіка викладеного матеріалу дотримана.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень в якому реалізовано теоретико-правовий підхід до формування кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України в умовах збройного конфлікту й воєнного стану, що обумовили зростання професійного навантаження на працівників Національної поліції України й створили додаткові корупційні ризики. Сукупність висновків і рекомендацій мають важливе значення для забезпечення максимальної оперативності й результативності роботи у правоохоронній сфері. Автором сформульовано нові наукові положення спрямовані на розв'язання завдання і

мають вагоме значення для подальшого розвитку кримінології, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення і висновки, запропоновані особисто Вовченком Р.А.

Автором проведено систематизацію кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції (кримінальні протиправні діяння безпосередньо пов'язані із службовим становищем, реалізуються у вигляді зловживання, перевищення повноважень, службової недбалості та підробки; носять суто корупційний характер – отримання неправомірної вигоди, зловживання впливом тощо) як основних корупційних проявів й методологічного підґрунтя для розроблення кримінологічних заходів запобігання.

Доведена необхідність імплементації зарубіжного досвіду забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів, зокрема щодо запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у поліції, шляхом аналізу стандартів Ради Європи (GRECO), Європейського Союзу (Framework Decision щодо боротьби з корупцією у державному секторі), міжнародних рекомендацій ООН і OECD, а також вивчення кращих практик організації незалежного зовнішнього нагляду за діяльністю правоохоронних органів (Independent Office for Police Conduct у Великій Британії, Bureau for Internal Affairs у США), функціонування спеціалізованих антикорупційних підрозділів (BVR у Нідерландах, IGPN у Франції), імплементації кодексів етики, механізмів whistleblowing та інших комплексних організаційних, освітніх, етичних і соціально-психологічних заходів, адаптація яких до умов України в період дії воєнного стану і розширення повноважень поліції забезпечує мінімізацію відповідних кримінальних проявів та відповідає сучасним європейським вимогам до правоохоронної діяльності.

Проведений аналіз показників офіційної статистики упродовж 2019–2024 рр. дозволив встановити тенденції кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в органах Національної поліції (багатовекторність зниження реєстрації в умовах воєнного стану (до –42% у 2022–2023 рр.), що свідчить про суттєве зростання латентності (до 65–70%); територіальна диспропорція (близько

40% кримінальних протиправних проявів зафіксовано в Київській та Одеській областях)), а також обґрунтувати наявність трирівневої структури службової злочинності (верхній, середній, низовий), кожен із яких зумовлює вибір не лише галузевих, а й диференційованих (міжгалузевих) заходів запобігання.

Проведений розподіл детермінантів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності серед працівників поліції на військові (умови воєнного стану, надмірне навантаження, нестача ресурсів), політичні (незавершеність реформи поліції, політична нестабільність), соціально-економічні (диспропорції у регіональному розвитку, низький рівень заробітних плат), організаційно-правові (управлінські недоліки, недостатній фінансовий контроль, повільна цифровізація службової діяльності) та морально-професійні (кадрові проблеми, низька мотивація та професійна підготовка працівників поліції, психологічні деформації, толерантність суспільства до корупції), що дозволило довести, що збройний конфлікт і запровадження воєнного стану значною мірою поглибили дію всіх без винятку детермінантів, зокрема через втрату кадрового потенціалу внаслідок мобілізації, психологічну втому, невпевненість у майбутньому, істотне зниження рівня соціального забезпечення і додаткове навантаження поліції не притаманними їй військовими й гуманітарними функціями, що створило принципово нові ризики вчинення службових правопорушень.

Надана кримінологічна оцінка та характеристика поліцейського, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, з виокремленням соціально-демографічних, статусно-рольових, морально-психологічних характеристик, з розподілом на професійні групи (оперативні працівники, слідчі й дізнавачі, патрульні поліцейські) і за рівнем участі в організованих кримінальних схемах (керівники структурних підрозділів, виконавці та допоміжний персонал, зовнішні сприяючі суб'єкти, «випадкові» учасники), що дало змогу поглибити розуміння механізмів формування службової злочинності та її організаційних форм у Національній поліції України, уточнити роль керівників і зовнішніх суб'єктів як основних організаторів кримінальної активності, а також виконавців – як ресурсної бази, що забезпечує функціонування повсякденних злочинних практик, що особливо посилюється в умовах воєнного стану та збройного конфлікту, коли мобілізація досвідчених

кадрів, залучення поліцейських до нетипових військово-гуманітарних завдань, збільшення рівня навантаження й морально-психологічне виснаження створили додаткові можливості для втягнення працівників поліції у злочинну діяльність та її латентинізацію.

Запропоновані загальносоціальні заходи запобігання з практичною реалізацією у Програмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України, яка передбачає консолідацію зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних структур, представників громадянського суспільства та населення загалом на засадах партнерства, відкритості та довіри; створення єдиного превентивного механізму, який об'єднує нормативно-правові інструменти і практичні дії, спрямовані на своєчасне виявлення та усунення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень у службовій діяльності поліцейських, впровадження новітніх методик і технологій антикорупційного контролю й моніторингу професійної поведінки особового складу поліції, що уможлиблює ранню діагностику криміногенних ризиків, запобігає виникненню організованих злочинних груп у поліції та створює належні передумови для формування високих стандартів службової етики й морально-психологічного клімату, які відповідають кращим європейським практикам і стандартам правоохоронної діяльності в демократичній державі.

Визначено місце та роль окремих суб'єктів безпеки (Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, Державного бюро розслідувань) у реалізації державної антикорупційної політики на засадах стратегії випередження, що передбачає застосування кримінологічно-розвідувальних заходів (профілактика кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, їх виявлення, припинення та розкриття; здобуття та фіксація інформації про події, факти, діяльність, а також осіб та груп; оцінка ризиків і загроз) спрямованих на припинення або недопущення кримінальних протиправних діянь на стадії їх підготовки або вчинення.

Науково доведено доцільність запровадження до практики реалізації спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що

вчиняються працівниками Національної поліції системно-функціонального підходу, який базується на врахуванні взаємозв'язку і взаємозалежності інституційного та організаційного рівнів запобігання, дозволяючи здійснювати ранню діагностику криміногенних факторів і ризиків, впроваджувати інноваційні засоби контролю службової поведінки (електронні системи моніторингу прийнятих рішень, автоматизований облік переміщень і контактів співробітників), інтегрувати сучасні інформаційно-аналітичні технології та штучний інтелект у запобіжну діяльність поліції, що в комплексі гарантує значне посилення ефективності запобігання службовим правопорушенням, знижує рівень корупційних ризиків у правоохоронній діяльності та формує високі стандарти доброчесності працівників поліції, які відповідають міжнародним і європейським рекомендаціям щодо професійної етики та протидії корупції у державному секторі.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить удосконалити діяльність низки державних інституцій й забезпечити безпеку в Україні.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані автором, щодо імплементації кращих іноземних практик до правоохоронної системи України оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 102 кримінальних проваджень зареєстрованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (ЄРДР) за фактом кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності учинених працівниками Національної поліції України (ст. 364, 365-2, 366, 366-2, 366-3, 367, 368, 368-4, 368-5, 369, 369-2 КК України) упродовж 2019–2024 рр. (з усіх регіонів країни) та 90 вироків, винесених судами України щодо цих кримінальних правопорушень, а також інших, пов'язаних зі службовою

злочинністю в правоохоронних органах України зокрема, передбачених ст. 371-376 КК України; результати опитувань (серед 179 респондентів – 37 прокурорів, 56 детективів та 86 представників громадськості); аналітичні звіти та узагальнення Офісу Генерального прокурора, ДБР, СБУ, ДВБ Національної поліції України, НАЗК, Державної судової адміністрації України та ряду громадських організацій («Центр протидії корупції», «Transparency International», «Стопкор»). Під час збору та узагальнення матеріалів практики і визначення ключових аспектів обраної тематики дослідження використовувався й особистий досвід роботи автора в ДБР.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення дисертації опубліковано в семи наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, три тези наукових доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Зважаючи на значний позитивний вплив від роботи, необхідно відзначити й про окремі її дискусійні положення.

1. Вивчення міжнародно-правових засад та зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються поліцейськими у підрозділі 1.3 викликає певне схвалення (с. 70–82). Водночас, дисертанту варто було б більш поглиблено обґрунтувати доцільність імплементації таких інститутів як поліцейські омбудсмени, незалежні наглядові ради, а також механізми інформування про порушення, програми етичного навчання та кодекси поведінки в умовах воєнного стану, модернізації правоохоронної системи.

2. У підрозділі 2.3 Р.А. Вовченко запропонував цікаву класифікацію поліцейських, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, яка враховує не лише організаційну належність, але й рівень їхньої залученості до злочинної діяльності. Разом з тим, дана класифікація, хоч і має прикладне значення для ідентифікації ролей у корупційних схемах, потребує більш чіткої операціоналізації критеріїв віднесення поліцейських до тієї чи іншої групи.

3. У роботі недостатньо розкрито системний вплив кримінальних правопорушень, учинених працівниками поліції, на ефективність реалізації євроінтеграційної та євроатлантичної стратегії України у сфері забезпечення правопорядку. Автор не конкретизує, у чому саме полягає загроза таких правопорушень для формування правоохоронної системи європейського зразка, які саме риси цих діянь унеможливають досягнення очікуваного рівня прозорості, підзвітності та довіри до поліції. Крім того, дискусійним залишається питання високої латентності службової злочинності серед поліцейських, а тому потребує деталізації як сама природа цієї латентності, так і чинники, які перешкоджають її виявленню та належному реагуванню.

4. На с. 173 дисертації дисертантом запропоновано розгорнутий план спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України, який носить прикладну значущість. Однак, попри значну міждисциплінарну широту охоплених заходів, у роботі недостатньо розкрито інституційний, так і організаційний рівні практичної реалізації впроваджених заходів. Крім того, вважаємо доцільним розширити акценти на національну стратегію цифрової трансформації правоохоронного сектору, які забезпечують синергію ризик-орієнтованих інструментів запобігання.

Однак, наведені зауваження містять суб'єктивне бачення опонента та носять рекомендаційний характер стосуючись дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень наукової праці і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Проведений аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Тема дослідження є актуальною, обґрунтування чого є достатнім. Висновки і рекомендації мають достатній рівень наукової новизни, а також репрезентують вирішення поставлених у роботі завдань.

Таким чином, дисертація Вовченка Руслана Анатолійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку науки кримінології.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Вовченка Руслана Анатолійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні кримінологічних задач в умовах чинного законодавства.

2. Дисертація «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Вовченко Руслан Анатолійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Заступник директора ННІ
права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
старший дослідник**

Максим ПОЧТОВИЙ

Підпис Почтового М.М. засвідчую
**Проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
полковник поліції**

Олександр ЮНІН